

Recensies

Eesti kiilide määraja. Mati Martin 2013.

Keskkonnaamet, Tallinn. 232 pagina's, ISBN 978-9949-9354-6-8. Niet openbaar te koop. Taal: Ests.

Estland heeft onder Nederlandse en Vlaamse natuurliefhebberskringen een zekere naam vanwege de prachtige hoogveengebieden die het land herbergt. Estland is het noordelijkst gelegen land van de Baltische republieken: vanuit de hoofdstad Tallinn kan je Helsinki bijna zien liggen. Als gevolg van de noordelijke ligging en de geringe grootte van het land is het aantal soorten beperkt: er zijn 57 soorten libellen vastgesteld. Recent verscheen er een veldgids van de libellen van Estland waardoor hopelijk de kennis over libellen in deze hoek van Europa verder kan toenemen.

De kern van de gids bestaat uit een fotogids van alle Estse soorten, aangevuld met twee soorten die blijkbaar verwacht worden: Siberische glazenmaker (*Aeshna crenata*) en Zwervende heidelibel (*Sympetrum fonscolombii*). De opzet is traditioneel en doelmatig: op de

linkerpagina informatie over de soort en rechts een foto van een mannetje en een vrouwtje, soms aangevuld met detailtekeningen van bijvoorbeeld achterlijfsaanslagdelen. De twee foto's (een mannetje en vrouwtje) zijn zodanig bewerkt dat ze in elkaar overlopen en als het ware in 1 foto samenvloeien: een noviteit(je) in veldgidsenland. Jammer is het dat de oriëntatie van het achterlijf steeds weer anders is. Zo kan het dat het mannetje met het achterlijf naar linksboven wijst, en het vrouwtje naar linksonder. Van vergelijkbare soorten wijst het mannetje dan weer naar rechtsboven. Enfin, dat geeft een nogal rommelig beeld en bevordert de onderlinge vergelijking niet. De foto's zijn van een goede kwaliteit, hoewel hier en daar als gevolg van de gefotoshopte bewerking delen van de kop en achterlijfspunt iets vervaagd zijn (bijvoorbeeld bij Getande glazenmaker, *Aeshna serrata*).

De Estse fauna is in die zin interessant dat nieuwkomers onder invloed van klimaatverandering daar grotendeels nog ontbreken. Waar wij ons werkgebied zonder Kleine roodoogjuffer (*Erythromma viridulum*) en Zwervende pantserjuffer (*Lestes barbarus*) niet meer kunnen voorstellen, ontbreken beide soorten daar op de lijst. Estland heeft wel grote populaties van voor ons bijzondere soorten zoals Donkere waterjuffer (*Coenagrion armatum*), Dwergjuffer (*Nehalania speciosa*), Getande glazenmaker (*Aeshna serrata*), Tweevlek (*Epitheca bimaculata*) en Oostelijke witsnuitlibel (*Leucorrhinia albifrons*). Een bezoekje aan het land is dus vanuit odonatologisch oogpunt best interessant. En als je eens wilt zien hoe een compleet hoogveenlandschap er uit hoort te zien zelfs onontbeerlijk.

De tekst is geheel Ests, waardoor ik de kwaliteit daarvan niet goed kan beoordelen. Het meest interessante onderdeel voor Nederlanders en Vlamingen zijn denk ik de verspreidingskaartjes die er in staan. Op het oog is de verspreiding van

libellen in Estland goed bekend. Helaas wordt in de kaartjes geen onderscheid gemaakt in oude en nieuwe waarnemingen, waardoor het niet mogelijk is een inschatting van trends te maken. Een van de interessantste kaartjes is die van de Paardenbijter (*Aeshna mixta*). Deze soort lijkt betrekkelijk schaars, maar juist aan de kust wordt hij relatief veel gezien. Dat roept de vraag op of dit voornamelijk migranten zijn, of dat in dit warmere deel voortplanting plaats vindt. Helaas is het Ests voor mij te ondoorgroendelijk om te proberen een antwoord in de tekst te vinden.

Het boekje bevat twee overzichtelijke tabellen voor het determineren van imago's en larven(huidjes). Ook is er een kort historische overzicht van het libellenonderzoek in Estland met een paar foto's van mensen die in het verleden een belangrijke bijdrage hebben geleverd. Dit boek over de libellen van Estland is

daarmee een leuke aanvulling op de Europese literatuur. Het is verschenen als onderdeel van een Europees LIFE project (Dragonlife) over Gevlekte witsnuitlibel (*Leucorrhinia pectoralis*) en Knoflookpad (*Pelobates fuscus*). Informatie over dit project (met rapporten en kleurenfolders over Gevlekte witsnuitlibel) is te vinden op <http://www.keskkonnaamet.ee/dl-eng/dragonlife/ggxxg/>. Als gevolg van financieringsregels is het boek helaas niet officieel te koop. Van de auteur heb ik vernomen dat er plannen zijn om een nieuwe druk op de markt te brengen die dan wel te koop zal zijn. Wel is het boek als pdf beschikbaar gesteld op genoemde website (onder de knop "published material"). Zo is dit (voor ons werkgebied) aardige, maar geenszins essentiële boek toch beschikbaar voor ons.

Robert Ketelaar

As Libéluas de Portugal (The Dragonflies of Portugal). Maravalhas E. & A. Soares 2013.

Booky publisher. 336 pagina's. ISBN 978989986140-4. Taal: Portugees en Engels. Afmetingen: 210mm x 150mm. Druk 2.000 exemplaren. Te koop bij Apollo Booksellers (<http://www.apollobooks.com>). Prijs € 46.

Voor Nederlandse en Vlaamse libellenliefhebbers kan Portugal erg exotisch klinken. Van de 65 soorten libellen die daar voorkomen hebben sommige daarvan namen die bijna mythisch klinken zoals de Prachtlibel (*Macromia splendens*), de Moorse tanglibel (*Onychogomphus costae*) en de Watervallibel (*Zygonyx torridus*), om er een paar te noemen. Ondanks deze soortenrijkdom had Portugal tot voor kort geen eigen libellenboek. Alleen Europese boeken, zoals het boek van Askew en later het boek van Dijkstra, waren bruikbaar voor Portugal.

In 2007 zijn Ernestino Maravalhas en Albano Soares een project gestart om dit gat te vullen. Het was niet de eerste keer dat Ernestino Maravalhas een boek schreef, want in 2003 was hij redacteur en uitgever van het Portugese vlinderboek *As Borboletas de Portugal – The Butterflies of Portugal*. Na zes jaar werk is het

Gonfus das nascentes

Distribuição Ceste da Europa entre Portugal e a Itália, Norte de África (Marrocos, Argélia e Tunísia). Em Portugal encontra-se sobretudo no norte e no centro, sendo pouco comum a sul do Tejo. Vive entre o nível do mar e os 1000 metros.

Descrição Corpo amarelo com manchas negras segmentadas. Tórax mais marcado de negro e com marcas antehumerais (negras) abertas. Afémea é um pouco mais robusta.

Biologia Ocorre em ribeiros frescos e bem oxigenados com corrente rápida e abundante vegetação marginal.

Espécies similares *O. forcipatus* (com linhas antehumerais negras fechadas e dente subterminal no sáculo anal inferior).

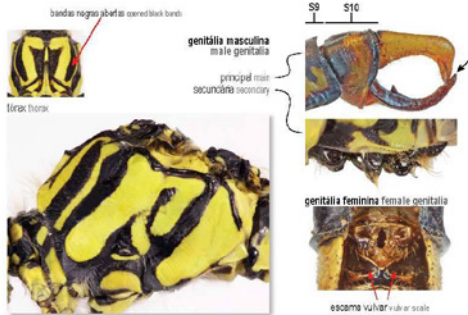
Large pincertail Le Gomphe à crochets, Große Zangenbelle

Distribution Western Europe, from Portugal to Italy. Widespread in North Africa (Morocco, Algeria and Tunisia). In Portugal it is well distributed in the northern half and the Western Algarve from sea-level to 1000 metres.

Description Yellow body with black marks. Thorax with more black than the other species, the black antehumeral marks form an open pattern. A bit larger than *O. forcipatus*. The female is a bit more robust.

Biology inhabits fresh and well oxygenated stream with a fast flow and abundant marginal vegetation.

Similar species *O. forcipatus* (the black antehumeral lines closed and with a shorter tooth in the anal segment).

zo ver, Portugal beschikt over een prachtig boek over libellen. De auteurs hebben dit project zeer grondig aangepakt, want wat meteen opvalt aan het boek zijn de vele foto's van zeer hoge kwaliteit (646 in totaal). Deze zijn voornamelijk gemaakt door de auteurs en daarnaast door 18 andere fotografen uit heel Europa. Ook de tekst valt op en zeker voor de niet Portugees-sprekenden, want het boek is geheel tweetalig (Portugees en Engels). Hierdoor is het toegankelijk voor een breed publiek.

Bovendien zijn naast de wetenschappelijke en de Portugese namen van de soorten ook de Engelse, Franse en Duitse namen toegevoegd.

Dat het boek zeer compleet is wordt direct zichtbaar door de inleiding van 70 pagina's. In dit hoofdstuk wordt als eerste de levenscyclus van libellen onder de loep genomen. Ook wordt hier de anatomie van de Anisoptera en de Zygoptera zeer minutieus toegelicht door middel van hoog-kwalitatieve detailfoto's. Weinig boeken besteden tien pagina's aan dit essentiële hoofdstuk. Door middel van pijltjes worden de termen duidelijk toegelicht.

Portugal kent veel verschillende milieus en in deze inleiding wordt dan ook veel aandacht besteed aan de verschillende milieus waarin libellen kunnen voorkomen. Een vijftigtal milieus wordt afgebeeld, kort beschreven en aangevuld met een lijst van de karakteristieke soorten, van grote rivieren tot bergmeertjes.

Tot slot van deze inleiding worden enkele pagina's besteed aan de bescherming van libellen in Portugal. Voor elke soort wordt aangegeven wat de talrijkheid en de status in Portugal (Rode lijst) is en of deze soort in Europa beschermd is (Bern conventie en/of Europese Habitatrichtlijn).

Na deze zeer rijk geïllustreerde inleiding komt het belangrijkste hoofdstuk van het boek: de soortbeschrijvingen. In 245 pagina's worden alle Portugese soorten beschreven. Gerangschikt in een systematische volgorde zijn alle genera en de bijbehorende soort(en) toegelicht, en hoe. Door middel van meer dan 600 foto's worden de soorten tot in detail afgebeeld. Drie of meer habitus foto's geven per soort een goede indruk van het uiterlijk. Daarnaast zijn detailfoto's gemaakt van libellen uit collecties.

Deze detailfoto's zijn gemaakt door middel van stackfotografie (hierbij wordt in verschillende lagen van scherpte een heel onderwerp afgebeeld). Voor deze detailopnames zijn gedurende 6 jaar meer dan 50.000 foto's gemaakt. Ook is per soort een kaart toegevoegd die een goede indruk geeft van de verspreiding van de soort in Portugal. Per soort worden enkele regels besteed aan de verspreiding, de beschrijving, de biologie en aan de gelijkende soorten. Een overzichtelijke, kleurige balk laat ook voor elke soort zien in welke periode deze vliegt en wanneer de piekperiode is.

Om dit boek compleet te maken wordt aan het einde aandacht besteed aan potentiële nieuwkomers voor Portugal zoals het Lantaarntje (*Ischnura elegans*), de Steenrode heidelibel (*Sympetrum vulgatum*) en de Oranje

zonnewijzer (*Trithemis kirbyi*).

Maar is er dan niets aan dat boek om op te merken? Misschien wel, de tekst van de soortbeschrijvingen is soms een beetje summier. Maar dit is een weloverwogen keuze van de auteurs om ruimte te kunnen maken voor de Engelse vertaling.

Kortom: Portugal is nu voorzien van een meesterwerk op niveau dat tot de beste Europees libellenboeken behoort. Ernestino Maravalhas en Albano Soares zijn er in geslaagd om een boek te maken dat door zijn vrije vormgeving en de hoeveelheid hoog kwalitatieve foto's de wereld van libellen toegankelijk maakt voor veel natuurliefhebbers.

Christophe Brochard